

DOI: 10.18523/2617-9067.2024.7.84-96

УДК 159.947.5:355.58:37.091.212(477-25)

Ірина Стратієнко, Анна Прохорова

МОТИВИ СТУДЕНТСТВА КИЇВСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО СЛУЖБИ В СИЛАХ ОБОРОНИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

У статті студентство визначено як особливу категорію добровольців, що вступили на військову службу попри законодавчу захищеність від мобілізації на період навчання. Опрацьовано теоретичні засади мотивації в міждисциплінарному дискурсі та практичний досвід заохочення людей до служби на прикладі різних країн. Емпіричним матеріалом дослідження є напівструктуровані глибинні інтерв'ю. За результатами дослідження виявлено спектр мотивів вступу на військову службу серед студентства київських закладів вищої освіти (ЗВО), визначено роль їхнього бекграунду у формуванні цих мотивів та сформовано рекомендації щодо залучення студентства у військо. Зафіксовано превалювання соціальних і морально-психологічних мотивів у прийнятті рішення про вступ до сил оборони; ідентифіковано чинники сім'ї, освіти та активізму у формуванні мотивації до служби; окреслено бар'єри на шляху до війська.

Ключові слова: мотивація, студентство, ЗВО, мобілізація молоді, повномасштабне вторгнення, військова служба, сили оборони, ЗСУ.

Упродовж перших місяців після повномасштабного вторгнення росії в Україну зберігався значний відсоток добровольців до українського війська (АрміяInform, 2022, 8 квітня). Однак змінні умови довготривалої війни можуть створювати більш або менш гостру потребу в мобілізації нових людей до сил оборони (АрміяInform, 2024, 29 березня). Тому варто розглядати та вивчати сприйняття війська під час активних бойових дій, а також імовірний варіант та форму залучення до військової служби різних категорій населення, що є потенційним мобілізаційним ресурсом України. Студентство є однією з таких соціальних категорій.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (1993), студенти не підлягають призову на військову службу під час будь-якої з форм мобілізації. Отже, служба у війську постає як цілеспрямоване та добровільне рішення молодих людей, яке, втім, раніше не потрапляло у фокус емпіричних досліджень.

Військова служба в Україні під час війни передбачає, що військовозобов'язані, зокрема добровольці, можуть бути залучені як до бойових дій, так і до служби в тилу (Генеральний штаб ЗСУ, 2024, 12 квітня). Служба у війську змінює життя людей, і, хоча їхні особисті бажання щодо характеру служби можуть варіюватися, вони не мають контролю над тим, де саме проходитиме їхня служба. З огляду на це **мета дослідження** полягає у з'ясуванні мотивів до служби в силах оборони серед студентства київських ЗВО, незважаючи на специфіку умов їхньої служби.

Це дослідження може стати важливим внеском у розуміння того, як молодь ставиться до інституції армії, військової служби та національної безпеки в умовах загрози, а також які чинники є визначальними у прийнятті рішення про мобілізацію. Результати дослідження можуть бути корисними для розвитку сил безпеки й оборони України, вдосконалення системи призову та стратегій рекрутингу, військових реформ і громадянського виховання молоді.

Поняття мотивації в соціально-гуманітарних науках

Чимало дослідників розпочинали тлумачення мотиву з боку моністичного підходу: мотив як мета, потреба, намір, спонукання, задоволеність, особистісна диспозиція тощо. Зазнавши критики через неповноту розкриття та спрощене розуміння природи мотиву, науковці дійшли висновку, що згадані вище психологічні феномени є лише окремими сутнісними компонентами мотиву і не здатні повністю замінити його (Парфілова та ін., 2021, с. 29–30). Подібний висновок справедливий також у зіставленні концептів мотиву та мотивації: мотивація – це сукупність мотивів з урахуванням впливу ситуативних чинників, характерних для конкретної ситуації (Занюк, 1997), тоді як мотив є лише частиною мотивації.

Відповідно до засад економічної теорії, Ф. Тейлор розглядав гроші та їхній зв'язок із результативністю праці як головні чинники мотивації. Натомість Е. Мейо, індустріальний соціолог, підважив значущість економічного стимулювання праці на протигагу соціальному: оскільки людина є істотою соціальною, виробниче підприємство є сферою задоволення не тільки економічних, а й соціальних потреб (Резнікова, 2011, с. 133–134).

Психологи О. Маслоу, К. Альдефер, Д. Макклелланд доповнили поняття мотивації з позиції ієрархії людських потреб. Згідно з їхніми теоріями, початковою мотивацією є фізіологічні потреби (їжа, вода, сон, тепло, секс тощо), проте після їх задоволення їхня мотивуюча дія припиняється. Так індивід зможе перейти на рівні потреб у зв'язку, зростанні, досягненнях і владі, але без можливостей для їхнього задоволення в нього загостряться первинні потреби (Резнікова, 2011, с. 134). Проте проблемним місцем цих теорій залишається поділ потреб на «вищі» та «нижчі», оскільки на практиці доволі складно визначити та ієрархізувати потреби (особливо зважаючи на суб'єктивність їхньої оцінки кожною окремою людиною).

Окрім питання, «що» мотивує, слід розглянути питання, «як» виникає мотивація, за допомогою процесуальних або внутрішніх теорій. За В. Врумом, мотивація виникає, якщо індивід має достатньо високі очікування, інструментальність і валентність (привабливість) винагороди, отриманої за виконання певної роботи (Резнікова, 2011, с. 135). Взавши за основу теорію справедливості С. Адамса, Л. Портер та Е. Лоулера дійшли висновку, що мотивація формується з сукупності потреб, очікувань і справедливості винагороди

(Резнікова, 2011, с. 135). Індивіди оцінюють свій «успіх» у співвідношенні до «успіху» інших. Висока результативність праці сприяє відчуттю задоволеності та підвищенню мотивації, а низька результативність – відчуттю несправедливості та зниженню мотивації.

Отже, мотивація – це продукт мережі динамічних взаємодій між акторами (Климчук, 2015, с. 6–7), що зумовлюється їхніми особистісними якостями, потребами, психоемоційними станами, намірами до дій і самими діями з урахуванням зовнішніх чинників, а тому може вважатися об'єктом розгляду соціології. У контексті цього дослідження мотивація до участі в бойових діях постає міждисциплінарним явищем на перетині соціальної психології та військової соціології.

Дослідження мотивації до військової служби та участі в бойових діях на прикладі різних країн

Більшість країн Європи наприкінці 1990-х років перейшли на контрактну службу (All-Volunteer Force (AVF)), проте країни північного сходу Європи залишили строкову службу (Норвегія, Фінляндія, Данія, Естонія) або відновили її після анексії українських територій 2014 року (Литва, Швеція). Наявність зовнішньої загрози, з одного боку, та зростаючі цінності індивідуалізму, з іншого, спричинили осучаснення системи призову.

Норвегія та Швеція впровадили поетапну процедуру відбору строковиків: за результатами онлайн-анкети відбирають близько 30 % для проходження психофізичної оцінки, а з них тільки 30 % призивають на базову військову підготовку (Svensén & Jonsson, 2021, як цит. у Jonsson et al., 2024). Ці країни також запровадили гендерно-нейтральний призов, завдяки чому вирішили проблему з нестачею кадрів і отримали найбільшу частку жінок у війську серед решти європейських країн – 25 % у Норвегії і 20 % у Швеції (Österberg et al., 2020; Jonsson et al., 2024). В Естонії та Латвії чоловікам дали можливість добровільно піти на службу до того, як їх офіційно призвуть, що дає їм перевагу у виборі місця та часу служби.

Ці приклади свідчать про зміну традиційного уявлення про військову справу, оскільки парадоксальна «добровільна служба з обов'язку» (Jonsson et al., 2024, р. 24) ілюструє здатність до гнучкості навіть такої консервативної інституції, як армія.

Особливо близьким до українського контексту є Ізраїль, у якому молодь зростає у стані перманентного єврейсько-палестинського конфлікту. За результатами дослідження Ярона

Гірша (Girsh, 2019), учні середніх шкіл Ізраїлю сприймають майбутню службу як частину свого майбутнього «Я», що допоможе їм у процесі до-рослішання та виходу на ринок праці, забезпечивши підтримкою, визначеністю та безпекою на цьому шляху. Обов'язкова служба після закінчення середньої школи для всіх учнів і учениць не виринає молоді з їхнього оточення, а доповнює та розвиває його завдяки соціальним зв'язкам в армії. Залежно від рівня соціально-економічного статусу підлітки можуть сприймати військову службу як сходинку до професійної кар'єри після звільнення або можливість стабільного працевлаштування в ЦАХАЛ. Таким чином строкова військова служба знаходить місце для кожної молодої людини.

В Україні діє система строкової служби для громадян чоловічої статі (Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», 1992, ст. 15), що формує актуальність у вивченні ставлення молоді до армії та їхнє сприйняття себе як мобілізаційного ресурсу та потенційних членів цієї структури. Аналіз медіаіміджу ЗСУ для популяризації військової служби серед молоді виявив, що найбільшу вагу для формування патріотичних почуттів має висвітлення здобутків ЗСУ в зоні ООС, технічного устаткування війська та впровадження інноваційних технологій, матеріальної винагороди та пільг, однак цього недостатньо для формування мотивації (Єнін & Стефанович, 2021).

За даними World Values Survey (WVS) 2020 року, 69 % населення України готові захищати країну в разі війни. У половині областей 80 % молодих людей віком 16–29 років готові прийняти таке рішення (WVS, 2020, як цит. у Єнін & Стефанович, 2021). Але шлях до реалізації (добровільно підписати контракт про службу чи піти у разі отримання повістки про мобілізацію) залишається відкритим питанням, як і фактична, а не потенційна, реалізація під час повномасштабної війни.

У військових-контрактників сталим джерелом мотивації є армія – як середовище, в якому вони мають змогу втілити свій інтерес до роботи та комунікації, отримати підтримку з боку вищого командування та можливості для професійного зростання. Натомість суспільство і сім'я мають як мотиваційне, так і демотиваційне значення для військових, залежно від обставин і часу проходження їхньої служби (Калиняк & Прихід, 2018).

Станом на січень 2024 р. у ЗСУ служить 45,5 тис. військовослужбовиць-жінок, що у 2,8 раза більше за аналогічний показник у 2014 р. (16,5 тис.) (Military Media Center Міністерства оборони

України, 2024, 8 березня). Дослідження реформування та розвитку ЗСУ 2019 року засвідчило вищий рівень небайдужості до потреб суспільства, а також відповідальності за наслідки війни, соціальне благополуччя та власні вчинки серед жінок порівняно з чоловіками (за однакової професійної складової). Записи у службових картках військовослужбовиць містили більшу кількість заохочень за сумлінне виконання службових обов'язків, без жодних дисциплінарних стягнень. Відгуки командирів військової частини та підрозділу також підтвердили продуктивність роботи жінок (Калагін, 2020).

Дослідження Н. Клименюк та А. Ваховської (2018) мало за мету «виявити особливості мотивації до професійної діяльності військовослужбовців-жінок порівняно з військовослужбовцями-чоловіками» (Клименюк & Ваховська, 2018, с. 21), з'ясувати мотиваційні комплекси серед майбутніх офіцерів і офіцerek запасу на засадах концепції внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Вона базується на сприйнятті мотивів за джерелом походження: внутрішнім (індивідуальні амбіції та бажання) або зовнішнім щодо індивіда (досягнення потреб у відмінних від війська сферах). Згідно з результатами дослідження, комплекс ВМ, у якому домінують місце посідає зміст військової діяльності та бажання пов'язати з нею своє життя, переважає в обох статей. Натомість комплекс ЗНМ, у якому рушієм військової діяльності є досягнення інших цілей за негативного сприйняття служби, наявний тільки у жінок (Клименюк & Ваховська, 2018).

Методологія та дизайн емпіричного дослідження

Для проведення емпіричної частини дослідження використано метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю, адже він дає змогу охопити життєву історію інформантів якомога ширше, врахувавши зміну їхніх думок і ставлень, переживань і реакцій задовго до та безпосередньо перед прийняттям рішення про військову службу і, як результат, виявити частку неусвідомлених мотивів.

У фокусі дослідження опинилося студентство київських ЗВО з міркувань популярності столиці як місця для досягнення можливостей соціальної мобільності, а також зручності пошуку інформантів та інформанток. Основними критеріями відбору стали: а) навчання в київському університеті на момент початку військової служби;

Таблиця 1. Соціально-демографічні дані інформантів

Номер	Вік	Університет	Рік навчання	Громадсько-політичні організації	Місце народження
11	22	НаУКМА	3 курс	–	Чернівці
12	20	НаУКМА	4 курс	–	Житомир
13	19	НаУКМА	3 курс	–	Бердянськ
14	19	НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»	3 курс	–	Ужгород
15	19	НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»	3 курс	«Пласт», «Права молодь»	Київ
16	19	КНУ ім. Тараса Шевченка	3 курс	«Авангард культурна спілка»	Миколаїв
17	18	КНУ ім. Тараса Шевченка	2 курс	«Демократична сокира»	Ніжин
18	21	НПУ ім. М. П. Драгоманова	2 курс	«Права молодь», «Традиція і порядок»	Київ
19	19	НПУ ім. М. П. Драгоманова	2 курс	«Солідарна молодь»	Ставище
110	17	КНЕУ ім. Вадима Гетьмана	1 курс	–	Київ
111	20	ТНУ ім. В. І. Вернадського	4 курс	–	Маріуполь
112 (ж)	20	КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого	3 курс	–	Київ
113 (ж)	26	КНУТКіТ ім. І. К. Карпенка-Карого	3 курс	–	Одеса
114 (ж)	20	КНУ ім. Тараса Шевченка	1 курс	«Українська академія лідерства»	Одеса
115 (ж)	20	КУ ім. Бориса Грінченка	4 курс	«Юнацький корпус»	Здолбунів

Примітка. Вік та рік навчання інформантів вказано на момент початку військової служби.

б) досвід військової служби в силах оборони¹ після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Згідно з сучасними методологічними рекомендаціями в дослідженнях важкодоступних спільнот якісними методами (Ellard-Gray et al., 2015, p. 3), для формування вибірки було обрано комбінацію методів: «снігова куля» з декількома точками входу та максимальна варіація за параметрами ЗВО та року навчання. Вдалося вийти на контакт із 25 інформантами, але через завантаженість служби та складнощі зі зв'язком було отримано 40 % відмов.

Інтерв'ю розпочиналося з блоку знайомства з бекграундом інформанта. Питання другого блоку мали на меті дізнатися про час та обставини приєднання до війська, а також чинники, що, на думку інформантів, допомагали та перешкоджали на цьому шляху. Третій блок присвячено навчанню у ЗВО під час військової служби. У четвертому блоці досліджувалося ставлення інформанта до його внеску у військо та досвіду війни. Останній блок містив запитання про соціодемографічні дані інформантів.

Гайд свідомо був розроблений ширшим, ніж потребують завдання дослідження, аби дати змогу інформантам та інформанткам розповісти

свою історію та шлях на війні, а не лише відповідати на потрібні інтерв'юерці питання. Такий підхід до розроблення інструментарію дає змогу учасникам відчувати певний терапевтичний ефект від проведеного інтерв'ю (Ritchie & Lewis, 2003, pp. 233–234), а отже враховує не лише змістові потреби дослідження, а й етичні виклики інтерв'ювання людей з травматичним досвідом.

Інтерв'ю проводилися з дотриманням норм конфіденційності. Учасники були поінформовані про мету та формат дослідження, вони підтвердили свою згоду на відео-/аудіозапис розмови, її транскрибування та можливе використання даних у наукових публікаціях.

Аналіз даних здійснено за допомогою індуктивного кодування змістових елементів інтерв'ю через програму MAXQDA24. В аналіз увійшло 486 кодів, розділених на 6 категорій: особистість, досвід до початку військової служби, інфостір, початок повномасштабного вторгнення, підготовка до військової служби, соціодемографічна інформація.

У підсумку було проведено 15 інтерв'ю (11 – у форматі video interviewing через платформу Zoom, 2 – audio interviewing через Zoom і Telegram, 2 – face-to-face interviewing на нейтральній території м. Києва) тривалістю від 50 хвилин до 1 години 53 хвилин.

Вибірку склали студенти та студентки бакалаврських програм 8 університетів м. Києва (табл. 1).

¹ Сили оборони – збірний термін для позначення низки військових формувань, що захищають суверенітет України, – ЗСУ, НГУ, ДПСУ тощо, та добровольчих об'єднань, які підпорядковуються цим структурам (Закон України «Про національну безпеку України», 2018, ст. 1).

Завдяки тому, що в київських ЗВО навчають-ся студенти з різних регіонів, до участі в дослідженні вдалося залучити інформантів з усіх частин України – від Закарпатської до Донецької областей. Додатково було збалансовано вибірку за гендерною ознакою: 11 чоловіків і 4 жінки. На початок служби у війську їхній вік був від 17 до 26 років. Одному учаснику дослідження довелося перевестися на заочну форму навчання через тривалу службу, ще п'ятеро взяли академічні відпустки. Один інформант самостійно забрав документи з університету, один був відрахований. Лише семеро учасників не змінили своєї форми навчання від початку служби: четверо – на денній формі та троє – на заочній. Також дві інформантки і четверо інформантів закінчили університет, уже перебуваючи на військовій службі.

Середовище та чинники формування мотивації до військової служби серед студентства київських ЗВО

У процесі інтерв'ю деякі учасники приділяли значну увагу окремим частинам свого життя (виховання, освіта, активізм) або ж специфічним обставинам, у яких формувалися їхні інтереси, цінності та світогляд. Таким чином середовище формування як сукупність життєвих умов, у яких зростали, трансформувалися та набували досвіду

інформанти, було виділено в окрему категорію аналізу. Завдяки цьому вдалося визначити та систематизувати конкретні чинники, що, на думку інформантів та інформанток, сприяли формуванню їхньої мотивації до служби в силах оборони в період збройної агресії (табл. 2).

Насамперед інформанти виділяли **батьківське виховання та первинні етапи соціалізації** (дитинство і юність) як ті, що мали засадниче значення для становлення їхньої особистості.

У молодшому віці довірливі стосунки в сім'ї, відкритий діалог нарівні з дитиною та підтримка з боку батьків сприяли розвитку зацікавленості інформантів історією своєї родини та країни загалом:

«Всі питання, які мене цікавили, завжди знаходили обґрунтовану відповідь. Без “це погано, це добре”. Просто давали інформацію. Показували, як та, як той жив, як прабабушка Голодомор пережила, як вони з бабушкою війну пережили. І мій молодий мозок сам аналізував, що як» (Інформант 8).

Зростання в сім'ях, які прищеплювали дітям інтерес і повагу до культури та традицій, також було чинником формування небайдужого ставлення до майбутнього країни:

Таблиця 2. Чинники формування мотивації до військової служби

Етап життя	Інституція	Площина інституції	Чинники формування мотивації
Дитинство	Сім'я	Виховання	<ul style="list-style-type: none"> Розповіді про історію власної родини; Прищеплення поваги до традицій та культури; Залучення дитини до обговорення питань держави, історії, політики, культури та актуальних новин щодо них; Особистий приклад участі в громадсько-політичному житті держави
		Стосунки з батьками	<ul style="list-style-type: none"> Близькі, довірливі, дружні; Розуміння та прийняття вибору дитини; Моральна та фінансова підтримка
Юність	Освіта	Школа	<ul style="list-style-type: none"> Якісне викладання предметів «Історія», «Правознавство», «Громадянська освіта», «Захист Вітчизни»
	Освіта	Коледж	<ul style="list-style-type: none"> Здобуті знання з медицини після закінчення медичного коледжу
Дорослішання		Університет	<ul style="list-style-type: none"> Активна студентська спільнота; Негативна позиція університету щодо використання російської мови в навчальному процесі та поза ним; Викладання предметів, що розглядають наслідки російсько-української війни в межах спеціальності
	Активізм	Громадсько-політичні організації та волонтерство	<ul style="list-style-type: none"> Перебування серед людей зі спільними поглядами та цінностями; Практичний досвід акцій, вишкочів, такмеду, толоч з розбору завалів і ремонту пошкоджених будівель, роботи з аналітичними матеріалами на військову тематику

«Я вже не говорю про те, що я виховувався в атмосфері любові до історії, культури, мови. На українських піснях, на українських книжках. <...> З таким ставленням і до держави, і до мови, і до майбутнього нашої країни, і до всього» (Інформант 4).

Особисті розповіді про життя родичів у різні історичні періоди та послідовна позиція всієї родини щодо свого місця та рівня впливу в історико-політичних процесах країни формували в інформантів уявлення про «гідні» рішення, що відповідали б вчинкам минулих поколінь, створюючи відповідні ідеали, норми та патерни поведінки для повсякденного життя інформантів і плану дій у періоди загрози:

«У мене, в принципі, така сім'я, що брала участь у Майдані, батько добровольцем пішов у 14-му, його дід воював в УПА, був у таборах. Якщо брати гілку матері, так само. Більша частина родини була... антирадянськи налаштована і дуже сильно постраждала від радянського режиму» (Інформант 4).

Окрім цього, такі розмови могли підкріплюватися різноманітними практиками, які б ще більше вводили дітей у контекст життя українців. Наприклад, інформанти зазначали про спільний перегляд новин та обговорення їх у сімейному колі:

«Ввечері, о 6 годині, сім'я збирається, включаються новини, ТСН, і всі дивляться новини. Вони коментуються, і це все у нас зостається в голові. <...> Я пам'ятаю, що з раннього дитинства я був у курсі всяких таких штук. Завжди. І деякі рішення, от, вже тоді викликали або позитивні, або негативні почуття» (Інформант 8);

«Навіть ввечері, коли ми вечеряли разом, вони могли про щось говорити [з новин]. Я навіть... Ще дитиною, не розуміючи, про що саме, все одно я це чула. Так, це було в моєму полі» (Інформантка 12).

Залученість до інформаційного контексту життя української держави також сприяла емоційній небайдужості до подій: новини не сприймалися відокремлено, знеособлено, байдуже – новини провокували емоційно забарвлений відгук з боку інформантів, завдяки чому могли набувати для них більш особистого характеру. Так індивідуальні історії поєднувалися

із суспільними, конструюючи (часто пасивно і неусвідомлено) поняття «ми» ширшим за найближче оточення інформантів: «ми» як українці зі спільним корінням, історією, державністю.

Освіта в школі, коледжі та університеті для деякого з інформантів розпочинала, а для деякого – продовжувала формування «підґрунтя» їхньої особистості як громадян.

Якісне викладання предметів «Історія», «Правознавство», «Громадянська освіта» та «Захист Вітчизни» створювало середовище для сфокусованого обговорення громадсько-політичних тем, а також практикування навичок збирання/розбирання автомата, стрільби, участі у змаганнях «Джура» і «Патріот» (Інформанти 7, 8, 13).

Одна інформантка виокремила навички медичної допомоги, які здобула в медичному коледжі, як чинник, що став поштовхом долучитися до допомоги пораненим на початку вторгнення:

«У мене є медична освіта, і мені потрібно долучитися до якоїсь організації. До чогось кудись треба, щоб допомагати» (Інформантка 13).

До університетів молоді люди вступали вже з певними переконаннями, вибираючи спеціальність і ЗВО, який би ціннісно відповідав їм. Університетська культура та позанавчальна діяльність співробітників університету створювали середовище, в якому погляди інформантів та інформанток підтримувалися та укріплювалися:

«Цінності університету були точно визначені ще в 2014 році. Тобто питання, що стосуються війни і російської агресії, для мого університету були безкомпромісними. Особливо для викладачів конкретно на моєму [правничому] факультеті. Всі викладачі займалися волонтерством, всі займалися допомогою армії. Хто ні – був у ТрО. І паралельно також міг поєднувати службу і викладання» (Інформантка 15).

Ще одним шляхом для набуття знань і навичок, що могли сприяти прийняттю інформантами майбутнього рішення про військову службу, стали **скаутські, громадські та політичні організації**, а також **волонтерські заходи** поза ними.

За словами інформантів, програми молодіжних організацій за головну мету визначають виховання молоді на патріотичних засадах та залучають до своїх активностей від наймолодших дітей (3 роки) до юнаків (11–18 років). До їхньої діяльності часто входять активності для здобуття практичних навичок: першої медичної

допомоги, виживання в екстремальних умовах, базової військової підготовки. Молодь бере участь у мітингах та вишколах, пробує себе в організації різних подій спільноти:

«І курси надання першої медичної допомоги, і військові вишколи, і військові табори – це все було в “Пласті”» (Інформант 5).

Молодіжні організації фактично стають «другим домом» для молоді, формуючи довкола них оточення, готове (як практично, так і морально) до захисту країни:

«Ми раніше себе позиціонували, що ми також воїни, що ми будемо готові захищати нашу державу. Ми завжди ставили історичні постаті [за приклад]. Ми знали, що рано чи пізно це продовжиться, почнеться. Іякось морально ми були до цього досить-таки готові» (Інформантка 15).

У такий спосіб національно-патріотичне виховання, на основі якого різні організації ще змалку формують соціальний простір та активності індивідів, конструює їхній світогляд і стиль життя на подальші роки, експонуючи або навіть пропагуючи військову службу як органічне продовження попередньої діяльності:

«Якщо б я це рішення не прийняла, сенсу всієї моєї попередньої діяльності, якій я збиралась присвячувати життя, не було б. Тому що я б не виправдала себе перед собою» (Інформантка 15).

У старшому юнацькому віці інформанти почали стежити за діяльністю та приєднуватися до акцій політичних організацій, де їхні погляди ще більше закріплювалися, а коло однодумців розширювалося. Надалі це оточення ставало тими людьми, які ходили разом до військкоматів, проходили курси з військової справи, надавали моральну та фінансову підтримку, приєднувалися до служби:

«...на базі партії [“Європейської Солідарності”] уже формують батальйон територіальної оборони, і я такий, вау, серед моїх роблять батальйон – офігезно. Дзвоню тодішньому командирі, він мені каже: “Да, приїжджай”. Так мене і пропустили» (Інформант 9).

Для чинників формування мотивації до військової служби, як-от сім’я та активізм, відчутне значення мав регіональний контекст. Інформанти

вказували, що на заході країни було більш сприятливе середовище для формування україноцентричних поглядів: українськомовне оточення, краще знання історії, активна громадянська позиція, а найголовніше – сприйняття російського як ворожого:

«Там [на Закарпатті та Волині] я набирала за літо дуже багато абсолютно іншого, грубо кажучи, менталітету. І воно в мені все потрошечки накладалось, накладалось» (Інформантка 12).

Натомість соціальне оточення інформантів з південних регіонів країни не характеризувалося наявністю відповідних цінностей і норм для наслідування та не сприяло їхньому розвитку. У сім’ї інформантки з Одеси «були нахили або до аполітичності, або до проросійськості» (Інформантка 13), тож український контекст був поза її увагою. Так само про своє оточення відгукується інформант з Миколаєва (Інформант 6).

Для одного інформанта важливим чинником стала не його регіональна належність, а малочисельність населення його міста:

«Однодумців не було, бо місто маленьке, а чим менше місто, тим більше бидлоти. <...> І тому я, можна сказати, був такий сам по собі» (Інформант 7).

Відсутність однодумців у найближчому оточенні спонукала інформантів шукати їх на волонтерських заходах. Якщо ж цього було недостатньо, вони залишали рідні міста й шукали людей із близькими цінностями завдяки освіті та неформальним активностям:

«Власне, більшість знайомих і друзів у мене й з’явилися за рахунок отаких-от волонтерських двіжух» (Інформантка 14).

Так занурення в громадське життя країни для деяких інформантів проходило завдяки вступу до київських університетів і вторинним соціальним групам, що створило довкола них середовище людей із відмінним бекграундом.

Спектр мотивів студентства київських ЗВО до військової служби

Учасники та учасниці дослідження мали різні мотиви долучення до сил оборони. Ба більше, зазвичай до активних дій людину підштовхували одночасно декілька різних мотивів. Усі

зафіксовані в інтерв'ю мотиви класифіковано за такою типологією: **соціальні, морально-психологічні, громадсько-політичні, економічні**. Виокремлені категорії мотивів охарактеризовано нижче, а окреслений у дослідженні спектр мотивів наведено в табл. 3.

Найчастіше інформанти та інформантки називали мотиви, проінтерпретовані як **соціальні та морально-психологічні**. Це є характерним для студентства, оскільки студентські роки – це час, коли молодь відокремлюється від батьків, балансує між навчанням, роботою та пошуками самих себе, нерідко відчуваючи певну розгубленість і водночас потребу в підтримці від нової соціальної групи. Тому деякі інформанти могли розглядати службу у війську як вияв самореалізації на цьому етапі свого життя:

«Я не особливо знав, чим мені хочеться займатися. Та робота, якою я займався, мені особливо задоволення не приносила. Просто робив це, тому що робив. Чому б і не спробувати щось нове, плюс усілякі патріотичні почуття виникли. Плюс... просто час такий. Треба» (Інформант 11).

Зокрема, завдяки службі інформанти могли прагнути «вирівняти» брак очікуваного студентського досвіду, якісної освіти та соціальних контактів унаслідок пандемії COVID-19 і переходу університетів на дистанційну форму навчання:

«Ну, до війни була дистанційка, профанація навчання, тобто там... Зрозуміло, що все

деградувало, і ніхто не навчався. Типовий день сурка. Студентського життя немає, і знайомих особливо немає. <...> В принципі, все, що залишилося, – це влитися в якийсь правий двіж. Навколо націоналістичний» (Інформант 6).

У цьому випадку військо, як корпоративна організація, постає також і соціальною організацією, де задовольняються передусім потреби у спілкуванні, належності до групи та набуття соціального досвіду, – підхід індустріальної соціології (Мейо).

До зважування ідеї власної мобілізації молодих людей могла спонукати не так сама ситуація повномасштабної війни, як приклад поведінки їхніх знайомих. Поступове збільшення кількості добровольців з оточення інформантів і зміна їхньої риторики щодо служби підштовхувала до роздумів і, врешті-решт, до мобілізації у військо:

«Коли я писав ще влітку 22-го, що, я думаю, може, теж варто. Тоді основна аргументація була, що людей вистачає – вчись, живи, кайфуй. А коли я вже шукав вакансії, то я відчував від мого оточення, ну, не тиск прямий, але, типу, що люди дійсно потрібні» (Інформант 3).

Новими авторитетами для інформантів ставали й менш близькі контакти. Підштовхнути долучитись до війська могли критичні дописи військових у соціальних мережах або зовнішня реклама щодо вступу до конкретних військових бригад:

Таблиця 3. Спектр мотивів студентства до військової служби

Тип мотиву	Вияв конкретного типу мотиву
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • Отримати соціальне середовище, якого не було в рідному місті; • Компенсувати очікувану соціалізацію в університеті, втрачену через пандемію COVID-19; • Відновити звичну соціальність, яка зупинилася з початком повномасштабного вторгнення; • Стати мономеншістю, яка вирішує події; • Приєднатися до структури, в якій відчувається «своїм»; • Отримати самореалізацію та відчуття корисності на цій війні
Морально-психологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Виявити солідарність до людей з оточення, які пішли служити; • Довести, що «можу», попри гендерні стереотипи та упередження; • Подолати відчуття апатії, провини, «пасивного спостереження» та недостатнього залучення у війну; • Проявити юнацький максималізм; • Реалізувати обіцянку, дану собі у 18 років
Громадсько-політичні	<ul style="list-style-type: none"> • Виконати громадянський обов'язок захищати країну; • Взяти громадянську відповідальність за волю держави; • Зрозуміти систему військової служби зсередини; • Змінити радянське керівництво сил оборони та сформований у суспільстві образ військового як неосвіченої та маргіналізованої людини; • Бути прямо дотичним до творення історії
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • Отримати економічні гарантії у разі поранення/полону/загибелі; • Уникнути фінансових проблем і розрахуватися з боргами, що виникли через повномасштабне вторгнення; • Підтримати фінансово батьків

*«На мене дуже впливали оці дописи в інстаграмі військових, які кажуть: “Це п***”. Типу, все, треба готуватися»* (Інформантка 14);

«На мене просто впливала ця кампанія, що можна долучитися до якоїсь нормальної бригади, де тебе нормально навчать, де, в принципі, можна отримати нормальне спорядження і займатися нормальними справами» (Інформант 2).

Також у процесі формування мотивації інформантів до служби спостерігалися відчуття провини, апатії, несправедливості, що вони тут, а їхні друзі – там, а військова служба стала механізмом подолання цих соціально-психологічних станів:

«Посилаючись на свою апатію, я розумів, що, ну, я не буду корисніше [в цивільному житті] в такому стані. Можливо, я зміг би вийти з цього стану, але я обрав більш легкий шлях і доєднався» (Інформант 2).

Громадсько-політичні мотиви мали ті інформанти, які сформували свої політичні погляди, закріпивши їх завдяки відповідному оточенню задовго до 24 лютого 2022 р. Наприклад, деякі студенти-чоловіки зазначали про свій обов'язок захищати державу в разі загрози (Інформанти 2, 4, 8 і 9), а жінки – про сміливість взяти на себе відповідальність за волю держави, хоч для жінок такий обов'язок законодавчо не закріплено, ба більше, у військовому житті будуть труднощі, пов'язані з їхньою статтю (Інформантки 14 і 15). Ці інформанти задумувалися про військову службу ще з часів АТО/ООС, а після досягнення повноліття остаточно вирішили, що у разі загострення воєнних дій підуть до війська. У 2021 р. Інформант 8 навіть спробував долучитися до батальйону «Вовки Да Вінчі», але йому завадили батьки.

З часів вступу в університети інформанти брали участь в акціях правого спрямування, що формували їхню політичну активність (Інформанти 1, 6, 8). Тож вони вже тоді були активною частиною суспільства, для якої захист інтересів громадян і держави (як сукупності небайдужих громадян) є головною цінністю, а військова служба під час війни – можливість бути дотичним до переломного моменту в історії України та своїм прямим залученням до війська впливати на її військово-політичні процеси:

«Якщо ми не будемо цікавитися політикою, політика буде цікавитися нами. <...> Тому мені хотілося більш історично познайомитися

з цією тематикою: що це, як воно правильно з точки зору літератури. На практиці я це все бачив, але хотілося більше» (Інформант 8).

З огляду на те, що 2/3 інформантів розпочали військову службу протягом перших місяців повномасштабного вторгнення, коли ще не було жодної інформації та очікувань щодо рівня фінансового забезпечення військових, **економічні мотиви** не були для них першочерговими:

«Але питання було абсолютно не в грошах, <...> в мене було уявлення, що у мене статус добровольця, як у добробатах» (Інформант 7).

Деякі інформанти зазначали, що були вмотивовані передусім змістом своєї роботи, а гроші, побутові умови, місце служби мали для них радше другорядне значення. Ці відповіді підтверджують двофакторну теорію мотивації Ф. Герцберга, згідно з якою мотиваційними чинниками є зміст роботи та самореалізація, а не умови праці (Калиняк & Прихід, 2018).

Водночас про економічний чинник як один із побічних мотивів все ж було згадано в проведених інтерв'ю (Інформанти 5 і 15). Війна спричинила фінансові проблеми в інформантів та їхніх родин, тому відкрита інформація про рівень зарплати військовослужбовців стала додатковим стимулом до їхньої служби. Зокрема, один інформант назвав наявність соціально-економічних гарантій головною причиною вибору служби саме в ЗСУ, а не в добровольчих формуваннях (Інформант 3).

Дослідження не ставило завдання виділити **чинники демотивації** студентства до військової служби. Проте інформанти та інформантки самі зазначали про них, що свідчить про необхідність вивчення не лише поштовхів і чинників підтримки на їхньому шляху до війська, а й бар'єрів, що ускладнювали або навіть перешкоджали військовій службі.

Серед учасників дослідження були також студенти, які, окрім можливостей для мобілізації (спеціалізація, напрям, батальйон), шукали можливості для поєднання служби та навчання у ЗВО. Ці інформанти розповідали про випадки, коли їхнє потенційне або реальне командування не було готовим адаптуватися до їхніх потреб як студентства:

«Коли я відбирався в перший варіант, я задавав питання [про навчання в університеті] рекрутерам. І вони дуже дивно на мене подивились, типу, що за навчання, у нас ніхто так не робив» (Інформант 3).

Для інформантів це створювало дилему, їм доводилося обирати: або служба, або вища освіта. Додатково ситуацію погіршувала тривалість офіційної служби (3 роки за контрактом або невизначений термін до кінця воєнного стану), тож потрібно було все добре зважити перед тим, як прийняти рішення про мобілізацію. За словами інформантів, варіант коротшої служби (1 рік) полегшив би їхні роздуми про доцільність і своєчасність служби під час навчання у ЗВО.

Останній з названих бар'єрів був пов'язаний не з соціальним статусом студентів, а з розбіжністю між їхнім уявленням про армію як більш гнучку і вільну сферу зайнятості та реальністю. Інформанти хотіли обирати, чим вони будуть займатися у війську, проте командування часто обмежувало їхню свободу через потребу в певних спеціалістах.

Досвід інших країн у модернізації інституції армії, розглянутий у теоретичній частині статті, може стати корисним прикладом для запровадження реформ, що підвищують мотивацію та рішучість вступу до війська серед української молоді.

Рекомендації щодо залучення студентства до військової служби

- Для збільшення мобілізаційного потенціалу населення важливо вивчати категорії людей, що не підлягають обов'язковій мобілізації, досліджувати їхні потенційні мотиви долучитись до війська. До таких категорій населення крім студентства належать жінки, батьки та матері з багатодітних сімей, люди віком за 60 років тощо.

- Окремий акцент у майбутніх дослідженнях варто зробити на вивченні бар'єрів і перепон, що зупиняють від мобілізації студентство та представників інших категорій населення, які згідно із законодавством добровільно приймають рішення долучитись до сил оборони.

- У довшій перспективі потрібно працювати над створенням соціального оточення для дітей та підлітків, яке б сприяло формуванню патріотизму та відчуття громадянського обов'язку. Важливо залучати до цих процесів різних акторів та інституції: від сім'ї та школи до громадських, політичних і волонтерських організацій.

- У короткостроковій перспективі задля залучення більшої кількості студентства до служби в силах оборони варто контактувати з молодіжними організаціями, зокрема громадськими, політичними та волонтерськими, налагоджуючи через них рекрутинг у військово.

- Важливими для формування мотивів студентства долучитись до армії є як інформаційні кампанії, побудовані на позитивному медіа-іміджі ЗСУ та їхніх успіхів на полі бою, так і безпосередня персональна взаємодія студентів і студенток з військовими. Інтерації та спілкування з військовими можна організовувати, наприклад, у межах позанавчальної діяльності в університетах, на культурно-громадських подіях і майданчиках.

- Головні меседжі як в інформаційних кампаніях, так і в спілкуванні з військовими можуть стосуватись армії як соціального середовища, в якому молоді люди можуть отримати соціалізацію; самореалізацію; долучитись до активної боротьби та взяти відповідальність за майбутнє держави; взяти участь у розбудові сучасних ЗСУ та побудувати кар'єру з усіма відповідними економічними гарантіями.

- Створити та законодавчо затвердити на рівні Міністерства оборони та Міністерства освіти і науки чіткий алгоритм дій, який би передбачав більш гнучкі можливості служби для студентів і студенток, зокрема короткий контракт та поєднання навчання у ЗВО зі службою в армії.

Висновки

Мотив є складним багаторівневим феноменом, який формує низка психологічних явищ і станів: цілі, потреби, наміри, спонукання, задоволеності, особистісні диспозиції тощо. З розвитком теоретико-методологічних підходів до вивчення мотивів розширювалося уявлення про джерела їхнього походження та змінювався фокус розгляду: від суто економічних до більш соціальних, від загальнолюдських до індивідуальних. Аналізуючи мотиви конкретного індивіда або групи в поєднанні з ситуаційними чинниками (часом, оточенням, обставинами) їхнього конструювання, було сформовано визначення поняття мотивації.

Завдяки глибинним інтерв'ю зі студентством різних ЗВО м. Києва, спеціальностей і років навчання вдалося виділити різні періоди та сфери життя інформантів та інформанток як ті, що сприяли формуванню їхньої особистості, світогляду та ціннісних орієнтацій (що підтверджує введення ситуаційних чинників у концепцію мотивації). У підсумку було виявлено та згруповано елементи середовища та чинники формування мотивації до військової служби, серед яких:

- а) методи батьківського виховання, ступінь довіри в сім'ї, розмови на теми історії, мови, культури, політики з дітьми та в їхній присутності – етап дитинства;

б) активне залучення до освітніх програм, різноманітних організацій та заходів, що прищеплюють навички лідерства та громадської активності, – етап юності;

в) практики громадсько-політичних акцій та волонтерства, якість освіти у ЗВО та підтримка з боку університетської спільноти, соціальне оточення – етап дорослішання.

Було згруповано відповідний спектр мотивів, які вдалося зафіксувати у студентства київських ЗВО. Характерним стало превалювання соціальних і морально-психологічних мотивів над громадсько-політичними та економічними, для формування яких помітну роль відіграло поширення вірусу COVID-19 і різке зменшення соціальних контактів, деформування системи вищої освіти та студентського життя, криза невизначеності та становлення дорослої особистості під час неї.

Тож через цей контекст молодь була особливо схильна до пошуку свого місця, оточення, соціальної групи. Повномасштабне російське вторгнення лише підсилило злиття множинності соціально-індивідуалістичних, патріотично-інституціональних і професійно-економічних мотивів, підштовхнуло до чергового пошуку себе та своєї спільноти.

Завдяки гетерогенності досвіду інформантів можна простежити, які саме особливості українського війська стають поштовхом до прийняття рішення про службу в силах оборони, а які – сумнівами й перешкодами на цьому шляху. Для подолання можливих демотиваторів щодо вступу на військову службу можна запозичити досвід геополітично близьких країн, який, зокрема, було розглянуто в статті, та їхні найуспішніші практики в реформуванні збройних сил.

Список використаної літератури

- АрміяInform. (2022, 8 квітня). До лав тероборони вступили 110 тис. українців, більше 100 вже мають державні нагороди – бригадний генерал Юрій Галушкін. <https://armyinform.com.ua/2022/04/08/do-lav-teroborony-vstupily-110-tys-ukrayinciv-bilshe-100-vzhe-mayut-derzhavni-nagorody-brygadnyj-general-yurij-galushkin/>
- АрміяInform. (2024, 29 березня). Головнокомандувач ЗСУ: після перегляду внутрішніх ресурсів потреба у мобілізації суттєво зменшена. <https://armyinform.com.ua/2024/03/29/golovno-komanduvach-zsu-pislya-pereglyadu-vnutrishnih-resursiv-potreba-u-mobilizaciyi-suttyevo-zmenshena/>
- Генеральний штаб ЗСУ. (2024, 12 квітня). Триває планова ротация підрозділів, які з початку повномасштабного вторгнення виконували завдання в районах бойових дій. Facebook. https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid02pBhvFEwfM3qwwCzFJbHM5JeedKNTnsdds9ShBux3P5Mn8Z9BoIdAHM7UNYyNcX9W1?locale=uk_UA
- Єнін, М. Н., & Стефанович, А. В. (2021). Медіаімідж Збройних сил України як складова частина популяризації військової служби серед молоді. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 4(52), 6–16. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248125](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248125)
- Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-ХІІ (1992, 25 березня; зі змінами на 04.04.2024). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, (27), 386. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n1028>
- Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ (1993, 21 жовтня; зі змінами на 19.04.2024). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, (44), 416. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/conv#Text>
- Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII (2018, 5 липня; зі змінами на 09.08.2024). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, (31), 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Занюк, С. С. (1997). *Психологія мотивації та емоцій*. Редакційно-видавничий відділ Волинського державного університету ім. Лесі Українки.
- Калагін, Ю. А. (2020). Гендерний аналіз особистості військово-службовця Збройних Сил України. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 88, 31–34. <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.88.3>
- Калиняк, О., & Прихід, М. (2018). (Де)мотиваційні аспекти військової служби за контрактом в умовах воєнного конфлікту в сучасній Україні. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, 12, 29–41. <http://dx.doi.org/10.30970/vso.2018.12.02>
- Клименюк, Н. В., & Ваховська, А. Ю. (2018). Мотивація до військової служби: гендерний аспект. *Видання ЧДУ ім. Петра Могили. Наукові праці. Педагогіка*, 319(309), 21–23. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2018/319-307-4.pdf>
- Климчук, В. (2015). *Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації*. Видавництво ЖДУ ім. Франка. http://eprints.zu.edu.ua/18596/1/Klymchuk_monograf.pdf
- Мілітарі Медіа Центр (Military Media Center) Міністерства оборони України. (2024, 8 березня). Чисельність жінок в Збройних Силах України продовжує збільшуватися. <https://t.me/militarymediacenter/3768>
- Парфілова, С. Л., Бутенко, В. Г., Білер, О. С., & Харькова, Є. Д. (2021). Психолого-педагогічні підходи до проблем мотивації. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IX(97), 246, 29–32. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-246IX97-07>
- Резнікова, О. (2011). Класичні теорії мотивації: еволюція підходів. *Вісник економічної науки України*, 1(19), 133–136. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45787/27Reznikova.pdf?sequence=1>
- Ellard-Gray, A., Jeffrey, N. K., Choubak, M., & Crann, S. E. (2015). Finding the Hidden Participant: Solutions for Recruiting Hidden, Hard-to-Reach, and Vulnerable Populations. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(5). <https://doi.org/10.1177/1609406915621420>
- Girsh, Y. (2019). Negotiating the Uniform: Youth Attitudes towards Military Service in Israel. *YOUNG*, 27(3), 304–320. <https://doi.org/10.1177/1103308818787647>
- Jonsson, E., Salo, M., Lillemäe, E., Steder, F. B., Ferst, T., Kasearu, K., Novagrockiene, J., Österberg, J., Sederholm, T., Svensen, S., Szvirsev Tresch, T., & Truusa, T.-T. (2024). Multifaceted Conscription: A Comparative Study of Six European Countries. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 7(1), 19–33. <https://doi.org/10.31374/sjms.166>
- Österberg, J., Nilsson, J., & Hellum, N. (2020). The Motivation to Serve in the Military Among Swedish and Norwegian Soldiers. A Comparative Study. *Journal of Defense Resources Management*, 11(1), 30+. <https://link.gale.com/apps/doc/A629147435/AONE?u=anon-fd0a6135&sid=googleScholar&xid=e474696a>
- Ritchie, J., & Lewis, J. (Eds.). (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. SAGE Publications.

References

- ArmyInform. (2022, April 8). 110,000 Ukrainians Have Joined the Territorial Defense Forces, Over 100 Already Awarded State Honors, Brigadier General Yuriy Halushkin. <https://armyinform.com.ua/2022/04/08/do-lav-teroborony-vstupyly-110-tys-ukrayincziv-bilshe-100-vzhe-mayut-derzhavni-nagorody-brygadnyj-general-yurij-galushkin/> [in Ukrainian].
- ArmyInform. (2024, March 29). Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: After Reviewing Internal Resources, the Need for Mobilization Has Been Significantly Reduced. <https://armyinform.com.ua/2024/03/29/golovnokomanduvach-zsupislya-pereglyadu-vnutrishnih-resursiv-potreba-u-mobilizaciyi-suttyevo-zmenshena/> [in Ukrainian].
- Ellard-Gray, A., Jeffrey, N. K., Choubak, M., & Crann, S. E. (2015). Finding the Hidden Participant: Solutions for Recruiting Hidden, Hard-to-Reach, and Vulnerable Populations. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(5). <https://doi.org/10.1177/1609406915621420>
- General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (2024, April 12). Planned Rotation of Units That Have Been Carrying Out Tasks in Combat Zones Since the Beginning of the Full-Scale Invasion Is Ongoing. Facebook. https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid02pBhvFEwfM3qwwCzFJbHM5JeedKNTnsdds9ShBux3P5Mn8Z9BodiAHM7UNYyNcX9W1?locale=uk_UA [in Ukrainian].
- Girsh, Y. (2019). Negotiating the Uniform: Youth Attitudes towards Military Service in Israel. *YOUNG*, 27(3), 304–320. <https://doi.org/10.1177/1103308818787647>
- Jonsson, E., Salo, M., Lillemäe, E., Steder, F. B., Ferst, T., Kasearu, K., Novagrockiene, J., Österberg, J., Sederholm, T., Svensen, S., Szvircev Tresch, T., & Truusa, T.-T. (2024). Multifaceted Conscript: A Comparative Study of Six European Countries. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 7(1), 19–33. <https://doi.org/10.31374/sjms.166>
- Kalahin, Yu. (2020). Gender analysis of the personality of a serviceman of the Armed Forces of Ukraine. *Social Technologies: Topical Issues of Theory and Practice*, 88, 31–34. <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.88.3> [in Ukrainian].
- Kalyniak, O., & Prykhid, M. (2018). (De)Motivational aspects of military service under contract in the conditions of military conflict in modern Ukraine. *Bulletin of Lviv University*, 12, 29–41. <http://dx.doi.org/10.30970/vso.2018.12.02> [in Ukrainian].
- Klymchuk, V. (2015). *Motivational discourse of personality: towards the social psychology of motivation*. Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House. http://eprints.zu.edu.ua/18596/1/Klymchuk_monograg.pdf [in Ukrainian].
- Klymeniuk, N., & Vakhovska, A. (2018). Motivation for military service: gender aspects. *Petro Mohyla Black Sea National University. Academic works. Pedagogy*, 319(309), 21–23. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2018/319-307-4.pdf> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine “On military duty and military service” No. 2232-XII (1992, March 25; amended on 04.04.2024). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (27), 386. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n1028> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine “On mobilization training and mobilization” No. 3543-XII (1993, October 21; amended on 19.04.2024). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (44), 416. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/conv#Text> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine “On the National Security of Ukraine” No. 2469-VIII (2018, July 5; amended on 09.08.2024). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (31), 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
- Military Media Center of the Ministry of Defence of Ukraine. (2024). The Number of Women in the Armed Forces of Ukraine Continues to Increase. <https://t.me/militarymediacenter/3768> [in Ukrainian].
- Österberg, J., Nilsson, J., & Hellum, N. (2020). The Motivation to Serve in the Military Among Swedish and Norwegian Soldiers. A Comparative Study. *Journal of Defense Resources Management*, 11(1), 30+. <https://link.gale.com/apps/doc/A629147435/AONE?u=anon-fd0a6135&sid=googleScholar&xid=e474696a>
- Parfilova, S. L., Butenko, V. H., Biler, O. S., & Kharkova, Y. D. (2021). Psychological and pedagogical approaches to the problems of motivation. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IX(97), 246, 29–32. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-246IX97-07> [in Ukrainian].
- Reznikova, O. (2011). Classical theories of motivation: evolution of approaches. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1(19), 133–136. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45787/27Reznikova.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Ritchie, J., & Lewis, J. (Eds.). (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. SAGE Publications.
- Yenin, M. N., & Stefanovych, A. V. (2021). Media image of the Armed Forces of Ukraine as an integral part of promoting military service among young people. *NTUU “KPI” Bulletin. Political Science. Sociology. Law*, 4(52), 6–16. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248125](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248125) [in Ukrainian].
- Zanyuk, S. S. (1997). *Psychology of motivation and emotions*. Lesya Ukrainka Volyn State University [in Ukrainian].

Iryna Stratiienko, Anna Prokhorova

THE MOTIVES OF STUDENTS OF KYIV HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS TO SERVE IN THE DEFENCE FORCES AFTER THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA INTO UKRAINE

Abstract

The article defines students as a special category of volunteers who joined the military service despite the legislative protection from mobilization for the study period.

The theoretical foundations of motivation in interdisciplinary discourse and practical experience of encouraging people to serve on the example of different countries are analyzed.

The empirical part of the study consists of 15 semi-structured in-depth interviews with students of Kyiv higher education institutions. The data analysis was conducted with inductive coding using the MAXQDA24 software.

Based on the analysis, the following elements of the factors shaping motivation for military service were identified and grouped, including parenting practices, degree of trust in the family, conversations on history, language, culture, and politics in the child's field – childhood stage; active involvement in various organizations, educational programs and activities that instill leadership and civic engagement skills – adolescence stage; practices of civic and political actions and volunteering, quality of education in higher education institutions and support from the university community, social surroundings – adulthood stage.

The range of motives for joining the military, which informants recorded, was classified into social (to gain or regain a social environment, to self-realize); moral and psychological (to show solidarity with those who are already at war, to overcome apathy and guilt due to lack of involvement in the fight), civic and political (to join the active struggle and take responsibility for the future of Ukraine; to participate in the development of the modern Armed Forces), and economic (to have better economic opportunities).

In addition to the conclusions of the study, the article also contains recommendations aimed at increasing the volume of mobilization among students in both the long and short term.

Keywords: motivation, students, Higher Educational Institutions, youth mobilization, full-scale invasion, military service, defense forces, Armed Forces of Ukraine.

Матеріал надійшов 02.08.2024

Стратієнко Ірина – студентка 4 курсу бакалаврської програми «Соціологія»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Stratiienko Iryna – final-year student of the bachelor's degree program "Sociology",
National University of Kyiv-Mohyla Academy
iryna.stratiienko@ukma.edu.ua

Прохорова Анна – кандидатка соціологічних наук, старша викладачка
кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Prokhorova Anna – PhD in Sociology, Senior Lecturer of Sociology Department,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0009-0006-5407-8286>
anna.prokhorova@ukma.edu.ua

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)